

ZWAMMEN VAN ARNHEM TOT WAGENINGEN

Mededeling no. 6 van het project "Verspreidingsatlas van paddestoelen in Nederland"

Marijke Nauta & Else C. Vellinga, p/a Bosrandweg 20, Wageningen

The distribution and ecology in the Netherlands of two species, occurring in the south part of "the Veluwe" is given. *Amanita gemmata* occurs mostly in woods on nutrient-poor sandy soil, and forms ectomycorrhiza preferably with *Pinus*. The species is still rather common although declining through air-pollution and subsequent changes in vegetation in woods. *Melanophyllum haematophyllum* prefers nutrient-rich environments and shows a distribution different from *Amanita gemmata*. It is recorded from woods, parks and gardens along the main rivers, in the inner dune region, and in southern Limburg. The species has declined in the past, but the situation is now stable.

Opgedragen aan Elisabeth (Lies) Jansen

Stippen:

stippen op een kaart
stippen op een hoed..
stippen?
ja, stippen doet je goed!

De pleistocene zandgronden in Nederland, waartoe ook de Veluwe behoort, waren vroeger de rijkste gebieden van Nederland, althans qua paddestoelenflora. De bossen herbergden een keur aan Ridderzwammen, Stekelzwammen, Spijkerzwammen, Cantharellen etcetera. De geconstateerde achteruitgang van paddestoelen in Nederland is echter ook, en misschien vooral, hier opgetreden. Dat neemt niet weg dat er nog steeds veel boeiende gebieden en paddestoelen te vinden zijn. Interessant zijn vaak ook die gebieden die gelegen zijn aan de rand van het pleistoceen, en op plaatselijk wat vochtiger gronden of op keileemopduikingen.

In dit artikel worden twee soorten behandeld, die beide gevonden werden aan de zuidrand van de Veluwe. De ene soort is een typische bewoner van pleistocene zandgronden, die vooral voorkomt op het centrale pleistoceen (de Veluwe), de andere soort komt voornamelijk op wat rijkere grond voor, en de verspreiding wordt sterk door de mens beïnvloed.

De Narcisamaniet

In Wageningen is in de tuin van het voormalige Bosonderzoeksinstituut "De Dorschkamp" een muisgrijze barak te zien. Deze barak valt bepaaldelijk niet weg tegen haar omgeving. Daarvoor had de barak beter groen kunnen zijn. De omgeving van dit instituut is namelijk groen, en het zal dan ook niemand verbazen dat wij, sinds februari 1992 in

deze muiskgrijze barak ondergebracht, vaak tijdens de middagpauze een wandelingetje maken. Tijdens deze wandelingen komen wij, behalve vele medewerkers van het desbetreffende instituut, de nodige paddestoelen tegen die wij gedwee op een lijstje slingeren na afloop. U weet wel, voor het karteringsproject.

Een van de paddestoelen die wij daar in het gemengde bos achter het instituut ontmoetten was de Narcisamaniet. Deze herkenden wij niet gelijk, omdat deze soort bij ons in de buurt (in de duinen) niet zo algemeen is. Gelukkig hadden wij iemand bij ons die het allemaal wel goed wist, zodat wij toch nog snel door hadden dat we een Narcisamaniet, *Amanita gemmata* (Fr.) Gillet, stonden te bekijken. De gele hoed met witte velumplakjes was ook tamelijk typisch.

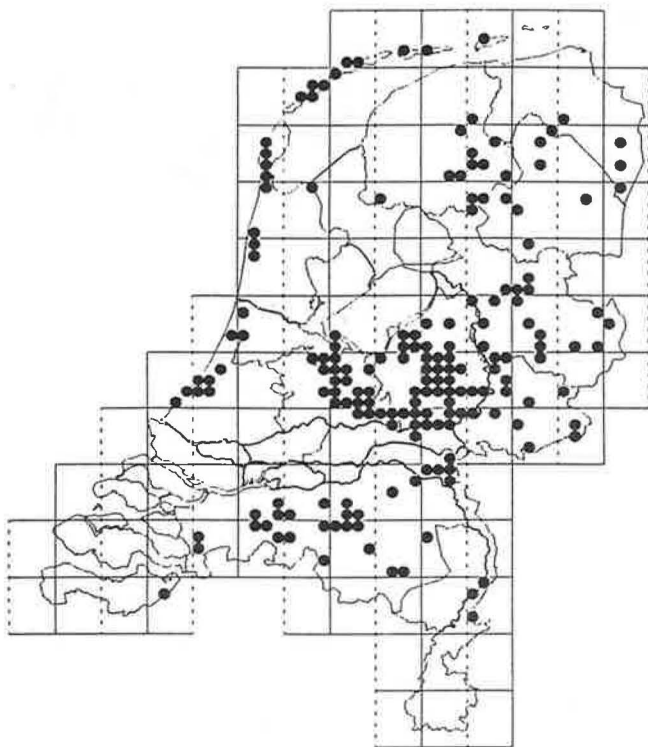
Aangezien deze soort op het lijstje voor de Atlas van Nederlandse paddestoelen deel 1 (die inmiddels "in prep." genoemd kan worden: Nauta & Vellinga, in prep.) staat kunnen we over deze soort inmiddels iets meer vertellen. Uit de verspreidingskaart blijkt ook dat deze zwam niet zo veel in de duinen voorkomt als in de rest van Nederland (fig. 1). De nadruk van de verspreiding ligt op de pleistocene zandgronden in het midden van Nederland: de Veluwe en Utrecht. Daar moet de soort geen onbekende zijn. Bekijken we het verspreidingskaartje van vondsten vanaf 1980 van deze soort (fig. 2) dan blijkt de Narcisamaniet opvallend afwezig in grote delen van Noord-Brabant. De oorzaken hiervan moeten gezocht worden in een combinatie van verzuring, vermesting en verdroging, die er ook voor heeft gezorgd dat veel bossen in Noord-Brabant herschapen zijn in prairies van wuivende glanzende Bochtige smelevormen met bomen erin. U zult de soort waarschijnlijk vergeefs zoeken in Zeeland, Zuid-Limburg of de Flevopolders.

De Narcisamaniet vormt ectomycorrhiza met bomen. Volgens de opgaven stond deze zwam meestal bij een naaldboom (namelijk in 39 % van de gevallen Den, 8 % Douglas-spar). Er worden echter ook redelijk vaak toch loofbomen gemeld, zoals Eik en Beuk. Waar de soort ectomycorrhiza mee vormde in ons geval was vrij moeilijk te zeggen: zij stond in een gemengd bos, temidden van Eiken, Beuken, en Dennen. De soort wordt het meest gemeld uit vrij droge gemengde en naaldbossen op (pleistocene) zandgronden.

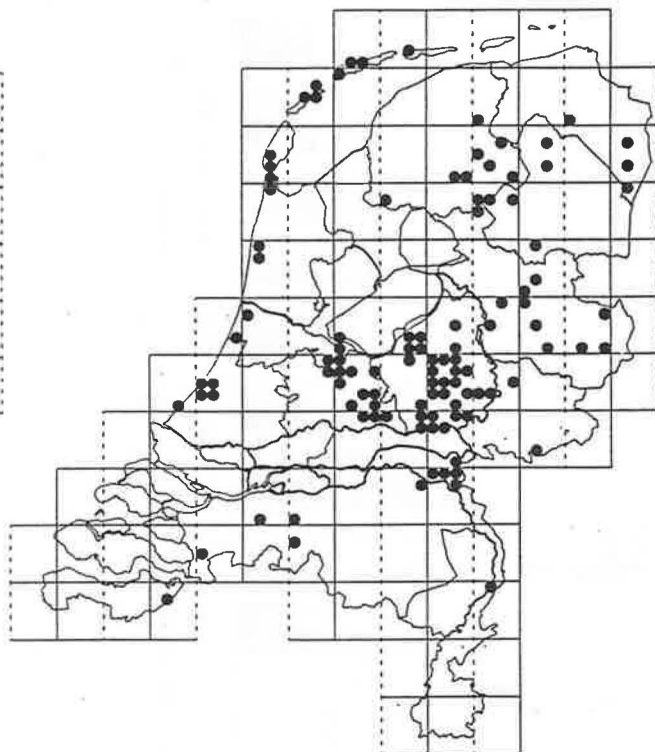
Deze Amaniet lijkt gestaag achteruit te gaan (fig. 3). Volgens de voorlopige "Rode lijst" (Arnolds, 1989) is de soort dan ook bedreigd. Hoewel de soort nog steeds vrij algemeen voorkomend (na 1980 in 118 uurhokken) genoemd kan worden geeft haar achteruitgang zodanige reden tot zorg dat de soort terecht op de voorlopige "Rode lijst" is geplaatst. Ook op een definitieve "Rode lijst" zal zij zeker een plaatsje krijgen.

Niet alleen in Nederland is men overigens bezorgd over deze soort. Ook op de Rode lijsten van Zweden, Sleeswijk-Holstein en Oostenrijk (zie Arnolds, 1989) is de Narcisamaniet te vinden. Voor wat betreft de verdere verspreiding in Europa: de Narcisamaniet komt tamelijk algemeen voor in geheel West-Europa, tot in het zuiden van Scandinavië.

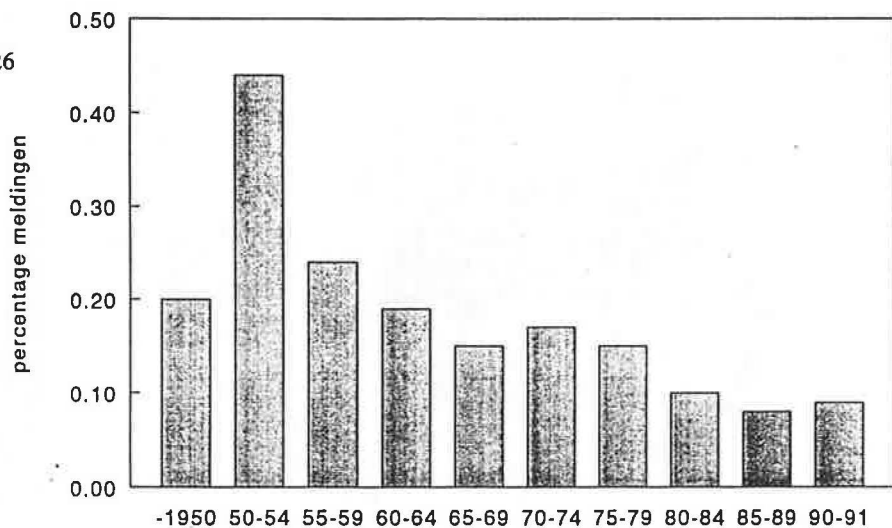
Rest ons nog te vermelden dat de Narcisamaniet half oktober het vaakst werd gemeld, hoewel de meldingen vrijwel het hele jaar bestrijken.

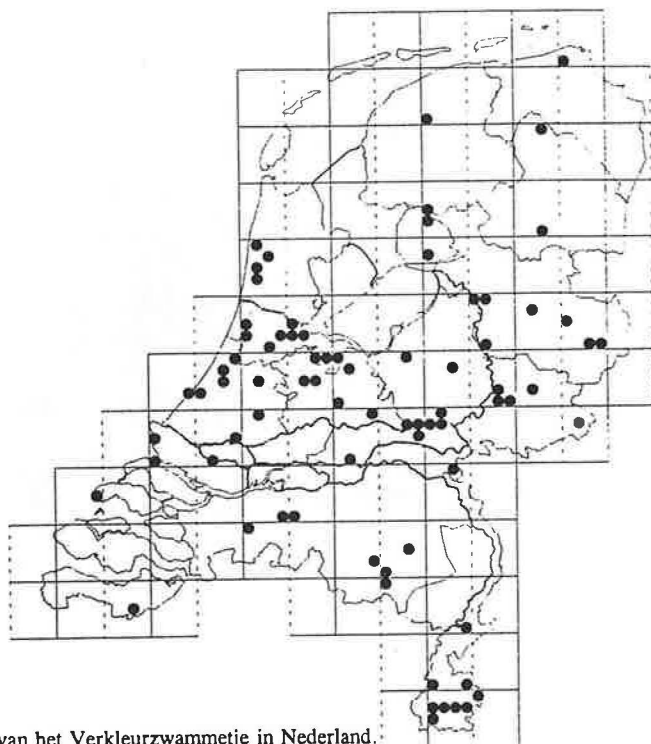
Figuur 1. De verspreiding van de Narcisamaniet in Nederland.

Figuur 2. De verspreiding van de Narcisamaniet in Nederland gebaseerd op vondsten vanaf 1980.

Figuur 3. Het percentuele aantal meldingen van de Narcisamaniet per periode.

Figuur 4. De verspreiding van het Verkleurzwammetje in Nederland.

Verkleurzwammetjes

Aan de noordrand van Arnhem in kilometerhok 40-12-44 ligt het instituut waar de laatste jaren de jaarvergadering van de vereniging werd gehouden. Het was altijd een hele klim om er te komen, die lange heuvel op, maar de vriendelijke en bosrijke omgeving vergoedde veel.

Op een mooie zonnige septembermiddag zaten we daar thee te drinken op het randje van het terras, boven het rozenperk. "Het lijkt wel of er paddestoelen tussen de rozen staan, vezelkoppen of zo." Na omkeren waren het helemaal geen vezelkoppen meer natuurlijk, maar Verkleurzwammetjes. De plaatjes waren namelijk rozerood, en niet geelbruin zoals bij vezelkopjes. Deze soort dankt haar naam aan het feit dat de sporen en de plaatjes niet roze blijven maar uiteindelijk via groen zwart worden. Die herfst werden de rozen gesnoeid en de grond rijkelijk bemest en rond de struiken opgehoogd, dus het jaar daarna waren de zwammen niet meer te vinden. Toen verhuisde het mycologisch-botanische deel van het instituut naar Wageningen en hebben we er sindsdien geen zicht meer op gehad. De Latijnse naam van het Verkleurzwammetje luidt *Melanophyllum haematophyllum* (Bull.: Fr.) Kreisel (= *M. echinatum* (Roth.: Fr.) Sing.).

Eigenlijk had dit zwammetje ook wel het mimicry-paddestoeltje mogen heten, zo weinig opvallend zijn de donkergrijsbruine hoedjes tegen de achtergrond van de kale bodem.

De groeiplaats in Arnhem is tamelijk typisch voor deze soort. 't Verkleurzwammetje houdt van voedselrijkere plekken, en komt voor in de rijkere bossen op klei en leem, in tuinen, parken en plantsoenen, maar is ook gemeld van (verwarmede) kassen.

De soort ontbreekt dan ook zo goed als in de pleistocene zandgebieden en is vooral gevonden in de binnenduinstrandbossen, de landgoederen langs de grote rivieren en in Zuid-Limburg (zie ook fig. 4). Een dergelijk verspreidingspatroon komt ook bij veel Parasolzwammen voor die vaak samen met het Verkleurzwammetje groeien. Het is een niet algemeen voorkomende soort, vanaf 1980 bekend uit 53 uurhokken. Deze soort blijft vanaf 1965 min of meer stabiel, maar werd voor die tijd relatief meer gemeld. In Oost-Duitsland gold deze soort juist vroeger als zeldzaam en lijkt nu meer voor te komen (Huth in Kreisel, 1987). Je zou ook voor Nederland een dergelijke ontwikkeling verwachten. Het is een soort die in heel Europa voorkomt tot midden Scandinavië.

Vrijwel het hele jaar door is deze soort gevonden, maar het meest wel in de periode half september tot begin oktober.

De gegevens die in dit artikel zijn gebruikt werden bijeengebracht door de deelnemers aan het karteringsproject. Dit project is een samenwerkingsverband tussen de NMV, BIC (IKC-NBLF), IBN-DLO en BS Wijster. De deelnemers worden bij deze bedankt.

LITERATUUR

- Arnolds, E.J.M., 1989. A preliminary red data list of macrofungi in the Netherlands. *Persoonia* 14(1): 77-125.
- Kreisel, H., 1987. Pilzflora der Deutschen Demokratischen Republik. Jena.
- Nauta & Vellinga, (in prep.). Atlas van Nederlandse paddestoelen deel I.